

МОДЕРНИЗАЦИЯ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ДИЗАЙН НА ПОДВЪРЗИИ И КОНСЕРВАЦИЯ НА СТАРИ КНИГИ, АЛБУМИ И ДОКУМЕНТИ

Даниела Атанасова¹, Росен Петков², Елица Личева²

1: Централна библиотека на Българска академия на науките,
ул. „15 ноември“ 1, София 1040,
refer3@cl.bas.bg, тел: 02/979 53 79

2: Национална асоциация „Студентско общество за компютърно изкуство“ – СОКИ,
пл. „Народно събрание“ 10, София 1000,
elica@scas.acad.bg, тел. 02/987 02 93

Резюме: Наред със затихващия бизнес на подвързващите производства се проявяват и някои позитивни тенденции. През последните десетилетия нараства търсенето на художествени подвързии и се засилва интересът към интернет търговията със стари книги.

Но как да се отговори на изискванията на пазара, когато преобладаващата част от производствените наръчници и материали за обучение са остарели, обхващат само част от дейностите и не съответстват на съвременното търсене. Вече се чувства необходимост от друг тип обучителни средства, които да развият съвременни предприемачески умения, межкултурни познания, зелено производство и други.

Главната цел на проекта „Дизайн на подвързии и консервация на стари книги, албуми и документи (BBinding)“ (www.bbinding.org), финансиран в рамките на програма Леонардо да Винчи, е да предостави модерни материали и средства за професионално обучение за дейностите по изработване на художествени подвързии и консервация на книги и хартиени документи.

Разработваните продукти са насочени към:

- работници и водещи експерти в реставрационните звена на библиотеки, архиви и музеи;
- студенти и млади творци, които искат да се развият и изявяват в художествената подвързия;
- самонаети подвързвачи и работници в малки работилници и ателиета;
- безработни бивши работници в печатници и подвързвачи подразделения;
- безработни, които желаят да развият предприемачески и професионални умения в тази област.

Един от основните продукти, разработвани в момента, е система за електронно обучение, включваща мултимедийни ресурси, полезни за подвързвачи и дизайнери на подвързии. Друг иновативен продукт е софтуерен модул за дизайн на подвързии на книги. Посочените продукти ще модернизират и допълнят

съществуващите печатни материали в областта, издавани обикновено през 50-те и 60-те години.

Партньорите в консорциума ще направят оценка на съществуващите материали за професионално обучение в областта на подвързване и реставрация на документи. Ще бъдат изработени съвременни, модулно-базирани наръчници и електронни материали за художествено оформление на типове подвързии и за съхраняване и излагане на стари книги и документи.

Ключови думи: книги, фотографии, ръчно подвързване, консервация, дизайн на подвързии, обучителни модули, електронно обучение, артистични подвързии, подвързвачи, библиотеки

1. Въведение

През последните години специализираните фирми и работилници за подвързване и съхраняване на книги масово се закриват. Подвързващото производство в големите печатници става автоматизирано и много работници губят работата си. Съответните секции в библиотеките постепенно изчезват заради ограничен бюджет, малък брой посетители и разрастване на интернет. Продължава негативната тенденция печатната и книгооформящата индустрия да прехвърля инвестициите си към Азия.

Наред със затихващия бизнес на подвързващите производства се проявяват и някои позитивни тенденции. През последните десетилетия нараства търсенето на художествени подвързии и се засилва интересът към интернет търговията със стари книги. Тази тенденция предизвиква и появата на ново поколение професионалисти по реставрация и консервация на стари книги и документи. Но как да се отговори на изискванията на пазара, когато преобладаващата част от производствените наръчници и материали за обучение са остарели, обхващат само част от дейностите и не съответстват на съвременното търсене? Вече се чувства необходимост от друг тип обучаващи средства, които да развиват съвременни предприемачески умения, межкултурни познания, зелено производство и други.

Днес, във времето на индустриално развитие и иновативни технологии, стилът на подвързиите става все по-уеднаквен. Повечето млади хора дори не са виждали как изглежда една подвързия от 18 или 19 век. В същото време обаче все повече хора искат да си закупят или да се научат да изработват дребни артистични предмети – бележници, кутийки, декорирана хартия.

Ето защо основната цел на проекта BBinding (www.bbinding.org) е да предостави съвременни обучителни материали и инструменти за професионално обучение по подвързване на книги и консервация на хартия.

Проектът се изпълнява от консорциум от институции и организации от България, Нидерландия, Италия и Австрия. Централна библиотека на БАН е

координатор, административен и финансов мениджър на проекта. Вторият партньор от България е Студентското общество за компютърно изкуство – нестопанска организация със значителен опит в областта на електронното обучение и разработването на съвременни инструменти за професионално обучение. Fratelli Alinari. Fondazione per la Storia della Fotografia от Италия е най-старата в света компания в областта на фотографията. Stichting Restauratie en Educatie е фондация от Нидерландия, която разработва и внедрява учебителни материали и дидактични модули за професионално образование в областта на реставрацията на книги и документи. Karl Franzen-Universität Graz е висш институт, чийто център за изучаване на писменото културно наследство съхранява над 2200 средновековни ръкописа и над 280 хиляди стари и редки ниги.

Целите на проекта са:

- да трансферира и доразработи съществуващите учебителни материали (на партньорите от Нидерландия и Италия), свързани с подвързване на книги и консервация на фотографии; да се приложи и опита на партньорите от Австрия и България в областите консервация на хартия и фотографии и подвързване на книги;
- да се даде възможност за професионално развитие на подвързвачи, реставратори на хартия и останалите без работа такива, като се разработят следните учебителни материали: съвременно ръководство, разделено на различни модули, онлайн учебителни материали и инструменти за подвързване на книги и консервация на хартия;
- да обучи обучители и ръководители на реставрационните отдели на библиотеки/архиви и работилници и да им предостави учебителни материали;
- да развие межкултурните познания, предприемаческите и ИКТ уменията на целевата група;
- да повиши осведомеността на целевата група (в партньорските държави и най-вече в България) по отношение на консервацията на книги, документи и фотографии;

Целевата група на проекта се състои от:

- самонаети подвързвачи и работници в малки работилници и ателиета;
- безработни, които желаят да развият предприемачески и професионални умения в тази област;
- безработни бивши работници в печатници и подвързвачи подразделения;
- работници, обучители, водещи експерти и ръководители в реставрационните звена на библиотеки, архиви и музеи;

- студенти и млади творци, които имат желание да изработват артистични подвързии.

Основните планирани **продукти и резултати** са:

- 8 обучителни модула;
- ръководство, разделено на модули;
- инструмент, подпомагащ процеса на подвързване на книги;
- пилотен център (подвързвачница) в България;

Всички материали ще бъдат преведени на **партньорските езици**.

Очакваното **въздействие** от проекта е:

- повишаване капацитета на подвързвачите и малките работилници;
- подпомагане на млади предприемачи и на останалите безработни в резултат от закриването на подвързваческите отдели в големите печатници;
- повече възможности за институциите, предоставящи ПОО в сферата на подвързването;
- модернизиране на обучителните инструменти и подходи в областта;

2. Методология и резултати по проект „Дизайн на подвързии и консервация на стари книги, албуми и документи (BBinding)“

Проектът BBinding, както ще го наричаме накратко, започна през октомври 2012г. и ще продължи до края на месец септември 2014г. Към този момент (април 2013г.) вече е завършена първата фаза от проекта – проучване на съществуващите практики, обучителни курсове и учебни програми по ръчно подвързване на книги и консервация на хартия и фотографии в България, Нидерландия, Италия и Австрия.

В момента се довършват първите три обучителни модула по проекта на теми: „Подвързване на книги“, „Консервация на хартия“ и „Консервация на фотографии“.

През следващите месеци до края на проекта предстои издаването на още пет обучителни модула на различни теми, свързани с подвързването и консервацията на книги, публикуването им в онлайн система за обучение (LMS) и издаването им под формата на ръководство. В допълнение към този набор от общо 8 обучителни модула ще бъде разработен и онлайн инструмент в помощ на подвързвачите.

Всички тези продукти и резултати ще са напълно безплатни и достъпни на сайта на проекта – www.bbinding.org. В рамките на този доклад ще ви разкажем за постигнатото до момента, както и за основните параметри и идеи, залегнали в останалите продукти, чиято разработка тепърва предстои.

2.1. Съществуващи практики, обучителни курсове и учебни програми по подвързване на книги и консервация на хартия и фотографии в България, Нидерландия, Италия и Австрия.

В началото на проекта партньорите проучиха съществуващите практики, обучителни курсове и програми, свързани с подвързването на книги и консервацията на хартия и фотографии в техните държави (България, Нидерландия, Италия и Австрия). Като резултат от това проучване бе публикуван доклад, резюмиращ откритията на партньорите по няколко ключови въпроса както следва.

2.1.1. Професионално образование и обучение (ПОО) по ръчно подвързване на книги и консервация на книги, хартия и фотографии

В „Национална професионална гимназия по полиграфия и фотография“ в България се изучават специалности като полиграфия, фотография, графичен дизайн, компютърна графика и др. В училището няма отделна специалност, посветена изцяло на подвързването на книги и консервацията на хартия, но подобни предмети се изучават от учениците в различните специалности (напр. в специалността „полиграфия“).

В Италия има професионално образование и обучение по гореспоменатите теми. Въпреки това обучението по консервация на фотографии е част от курсовете по реставрация и консервация на хартия и се изучава наред с консервацията на рисунки, книги и други материали от хартия. За да придобие професионална квалификация по консервация и реставрация в Италия, човек трябва да е завършил 5-годишен курс на обучение в някое от следните две училища: „Istituto Centrale per il Restauro e la Conservazione del Patrocinio Archivistico e Librario – Scuola di Alta Formazione, Ministero per i Beni e le Attività Culturali“ в Рим или „Alta Scuola di Formazione e Studio – Opificio delle Pietre Dure, Ministero per i Beni e le Attività Culturali“ във Флоренция.

В Нидерландия няма официално признато учебно заведение на национално равнище, в което да се изучават гореспоменатите теми, но голяма част от подвързвачите предлагат курсове – както кратки курсове по една конкретна техника на подвързване, така и цялостни курсове за подвързвачи. Тези курсове се посещават предимно от възрастни хора, а интересът на младите е незначителен. Например, „Stichting Handboekbinden“ е една неправителствена организация, която предлага обучителни курсове по ръчно подвързване на книги. Що се отнася до дисциплините, свързани с реставрация и консервация, може да се каже, че връзката между реставратор и подвързвач се губи. Реставраторът все повече се превръща в учен и изследовател, докато подвързвачите са по-скоро занаятчии, за които подвързването е просто хоби.

В Австрия проучването сочи, че съществуват предимно университетски програми по подвързване, реставрация и консервация на книги. В Академията за изящни изкуства във Виена има няколко курса по консервация на рисунки и книги, както основи на консервацията на фотографии. Студентите в тези програми имат възможност да задълбочат познанията си по темите посредством участие в стажантски програми и други форми на сътрудничество между различните институции.

2.1.2. Курсове, обучения и учебни програми (извън ПОО) по ръчно подвързване на книги, консервация на книги, хартия и фотографии

В България има няколко университетски програми, свързани с темите по проекта. В Националната художествена академия има магистърска програма „Реставрация“. Във Факултета по журналистика към Софийски университет „Св. Климент Охридски“ има бакалавърска програма „Книгоиздаване“, в която са включени и специални курсове по дизайн и оформление на книгата. Въпреки това, тези програми и специалности нямат много общо с подвързването на книги или с консервацията на хартия. Повечето студенти, които завършват тези специалности нямат достатъчно опит и практически познания по подвързване на книги.

В Италия курсове по подвързване на книги, реставрация и консервация на книги, хартия и фотографии се предлагат в много университети в различни градове – Болоня, Флоренция, Генуа, Пиза, Палермо и др. Организация „Alinari“ (един от партньорите по проекта) също организира курсове по реставрация на фотографии с участието на преподаватели от цял свят.

В Нидерландия реставрацията е дисциплина, която се предлага за изучаване само в университетите. Такава специалност има в Университета в Амстердам, обучението по нея трае 7 години, а завършилите я получават степен „магистър“. Цялото обучение преминава на три етапа: 1/ Бакалавърска програма по хуманитарните или техническите науки със задължителна втора специалност „Консервация и реставрация“ (общо 3 години), 2/ Изследователска магистърска програма „Консервация и реставрация на културно наследство“ (2 години, „експерт-реставратор“), 3/ 2 години специализация, след което можеш да се наречеш „реставратор“. Асоциацията на подвързвачите в Нидерландия (Vereniging Handboekbinderijen) предлага програма в две нива – „Основи на ръчното подвързване на книги“ и „Подвързване на книги“. Програмата завършва с изпит.

Освен Академията за изящни изкуства във Виена, в Австрия се предлагат и някои курсове в продължаващото обучение, например в „European Research Centre for Book and Paper Conservation-Restoration“ и „Horn Centre“. Целта им е да извършват изследователска дейност в областите консервация и реставрация на книги и да предават откритията си на тези, които биха могли да

ги използват. Центровете имат програми за обмен на доброволци с Германия, Китай, Япония и САЩ. Големите библиотеки в страната приемат доброволци, които биха искали да се обучават.

2.1.3. Бизнесът на подвързвачите на книги и реставраторите на хартия и фотографии

В България могат да се намерят малки подвързвачески ателиета и работилници. Те не са много на брой, тъй като и търсенето на подобен вид услуги не е голямо. Наличните работилници (където обикновено работи един майстор-подвързвач) предлагат два вида подвързии – традиционни (могат да са по-елементарни и евтини, както и по-изпипани и скъпи) и артистични. Въпреки това няма голямо разнообразие на подвързиите. Според подвързвачите от по-старото поколение този занаят е застрашен от изчезване, тъй като няма достатъчно курсове или обучителни материали за по-младите хора, които биха искали да се развият в тази област. Услуги, свързани с реставрацията и подвързването на книги се предлагат и в големите библиотеки – Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ и библиотеката „Иван Вазов“ в Пловдив.

В Италия подвързване или реставрация на книги се предлагат в подвързваческите ателиета и работилници, в съответните отдели на библиотеките или от подвързвачи на свободна практика. Има асоциация на реставраторите в Италия - www.ari-restauro.org. С реставрация на фотографии се занимава както частният, така и публичният сектор. В частния сектор се откроява името на „Alinari“, а в публичния „Craf. Centro di Ricerca e Archiviazione della Fotografia“, Министерство на културата, където има отдел по реставрация и консервация и „BNCF, Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze“.

В Нидерландия подвързване на книги се предлага отново в подвързвачески ателиета и работилници. Според статистически данни от 2010г. в Нидерландия има 335 малки и големи подвързвачници – от малките работилници от 1 човек, който подвързва по 3 книги на седмица до индустриални работилници и печатници като „Hexspoor“ с 35 милиона книги на година. Що се отнася до реставрацията, всеки може да се нарече „реставратор“, което обаче се отразява негативно на професията. Много т.нар. подвързвачи без никакви познания за техниките на подвързване и история на подвързията се опитват да „реставрират“ книги като единствено ги повредят. Ето защо през последните 20 години реставраторите се опитват да внесат повече професионализъм в този бизнес, създавайки няколко институции: Restauratoren Nederland, Art Restorers Association and Restauratoren Register.

В Австрия има асоциации на подвързвачите на книги (Buchbinder Landesinnungen) и на реставраторите (Österreichischer Restauratorenverband).

Всеки който има нужда от подвързване или реставрация на книга в Австрия се допитва до експерти подвързвачи или реставратори на свободна практика.

2.1.4. Налични обучителни материали по ръчно подвързване на книги, консервация на книги, хартия и фотографии

В България има недостиг на обучителни материали по темата. Наличните материали са остарели и трябва да се обновят. Има един рядък учебник, издаден през 1958г., „Специална технология за книговезци“ с автори Ангел Спасов, Димитър Панов и Малин Димитров. Това е специално издание, направено преди години за професионалната гимназия по графика. На пазара има и някои учебници за използването на подвързвачески машини, но те нямат общо с ръчното подвързване. Разбира се, има и трудове на теми, свързани с история на подвързията, орнаменти и стари книги, но те са по-скоро научни трудове, отколкото практически насочени обучителни материали.

В Италия има само няколко учебника за реставрация на книги и хартия, написани на италиански език, които са доста теоретични. Голям е недостигът на материали, свързани с реставрацията и консервацията на фотографии. През 2012г. бе представена една електронна книга “Il Restauro della Fotografia, materiali fotografici e cinematografici, analogici e digitali” с редактор Barbara Cattaneo. Някои други книги по темата са: “La Fotografia, tecniche di conservazione e problemi di restauro”, “L’archivio fotografico. Manuale per la conservazione e la gestione della fotografia antica e moderna”.

В Нидерландия има много учебници и ръководства по темите и най-вече по подвързване на книги. Въпреки това все още няма никакви онлайн инструменти за подвързвачи. Една част от материалите са на нидерландски, но повечето са преведени от други езици. Наличните обучителни материали са с практическа насоченост и са пригодени по-скоро към ученици в професионалните училища, а не към студенти. Ето и някои примерни заглавия и автори: Jeff Clements, “Ambachtelijk boekbinden”, Karli Frigge, “Zelf boekbinden”, J.C. Blanckestein, “Boekbinden”.

В Австрия има множество учебници, ръководства и онлайн инструменти за подвързване и реставрация на книги и хартия. Повечето от тези материали са теоретични и насочени към студенти, а не към ученици в професионалните училища и са издавани преди 20-30 години. Ето и някои примери: “Fachkunde für Buchbinder”, Österr. Gewerbeverlag, (1951), Johann Gottfried Zeidler, “Buchbinderkunst” (1978).

2.2. Обучителни модули

В резултат на проведеното проучване в партньорските държави, експертите, ангажирани в проекта „BBinding“, достигнаха до извода, че на

европейско ниво се наблюдава **необходимост от обновяване и модернизирани на съществуващите обучителни материали** по подвързване на книги и консервация на книги, хартия и фотографии. Като цяло наличните учебници и книги по темите са остарели и доста теоретични. Ето защо в рамките на проекта ще бъдат разработени 8 обучителни модула на 8 различни ключови за тези области теми, подходящи за сектора на ПОО:

Модул 1: Подвързване на книги

Модул 2: Консервация на хартия

Модул 3: Консервация на фотографии

Модул 4: Изработване на артистични подвързии

Модул 5: Екологични методи за производство на хартия

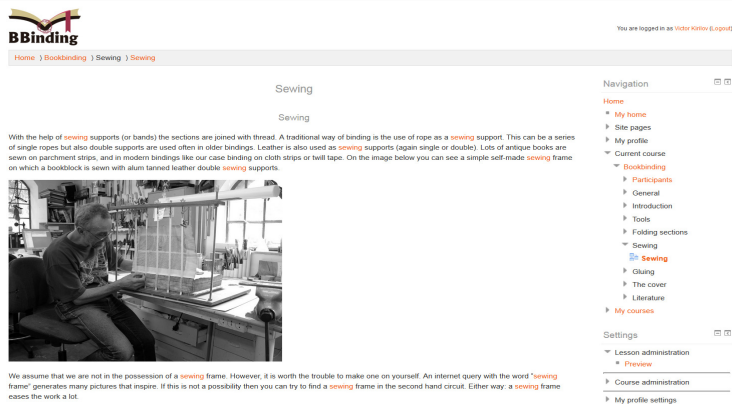
Модул 6: Предприемачество и межкултурно обучение

Модул 7: Електронното обучение в подвързвачеството и консервацията на хартия

Модул 8: Използването на CAD при подвързването на книги

2.3. Система за електронно обучение и онлайн инструмент за подвързвачи на книги

Един от основните продукти по проекта „BBinding“, който ще спомогне за модернизирани на обучителните материали по темите, ще бъде **онлайн обучителна система (LMS)**, в която ще бъдат качени и адаптирани за електронно обучение всички осем обучителни **модула**. За целта ще бъде използвана платформата за електронно обучение „Moodle“. В онлайн модулите ще се влиза през уеб сайта на проекта: www.bbinding.org.

Фиг. 1. Екран от системата за електронно обучение. Даден е пример с модула за шиене на колите.

В случая „Moodle“ е подходящата платформа за целите на проекта, защото:

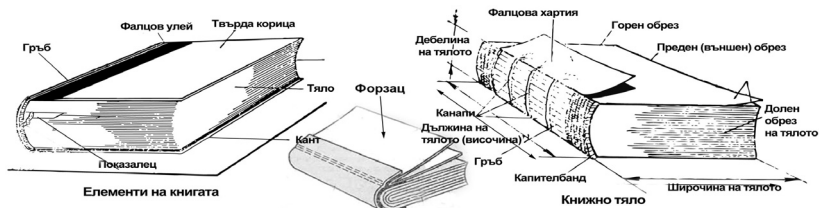
- позволява въвеждането на многоезични версии на обучителните модули (на английски, български, нидерландски, италиански и немски език);
- гъвкав дизайн и модули, които лесно се адаптират за различни нужди;
- пълна съвместимост с Joomla! CMS, на която е разработен сайта на проекта, което дава възможност за достъп до „Moodle“ и автоматично преминаване от език в език през сайта www.bbinding.org;

Поместването на обучителните модули в „Moodle“ ще улесни достъпа на потребителите, ще им даде възможност да се подготвят самостоятелно по темите, във време подходящо за тях, както и сами да избират каква част от материала да прочетат и в каква последователност. Системата за електронно обучение позволява използването различни опции за обогатяване на учебните материали – видео, снимки, графики и анимации, тестове за оценка и самооценка в края на всеки модул, чат между учител и обучаем и др.

В рамките на проекта ще се разработи **инструмент за подвързване** под формата на софтуерен модул, с чиято помощ подвързвачите ще показват на своите клиенти как би изглеждала желаната от тях подвързия. Инструментът ще подпомогне качеството и ефективността на работата на подвързвачите, които често са изправени пред неприятната ситуация, в която крайният продукт да не се хареса на клиента, който е имал съвсем друго предвид, давайки поръчката си. Инструментът ще съдържа различни стилове подвързии, характерни за различните исторически периоди, различни видове материали за подвързии и цветове, закопчалки и орнаменти. С помощта на инструмента подвързвачите ще могат да подбират и съчетават по различен начин тези елементи на подвързията, за да покажат на клиентите си как би изглеждал крайният продукт.

Фиг. 2. Подвързии на книги от 18-ти,19-ти и 20-ти век. CAD инструмента ще има база-данни с изображения на различни стилове подвързии и възможностите за комбиниране с определени книжни тела.

Фиг. 3. Елементи на книгата и книжното тяло.

Заклучение

По-голямата част от обучителните материали за подвързване на книги и консервация на хартия и фотографии са твърде научни и приложими по-скоро в сферата на висшето образование, а други са доста остарели. В същото време в последните години се наблюдава нуждата от нови материали, с които библиотекарите и подвързвачите в архиви, библиотеки и малки частни работилници да се обучават за правилното съхранение, поддържане и подвързване на по-стари книги или книги в лошо състояние.

Ето защо проектът „BBinding“, подкрепен от програмата „Леонардо да Винчи“ на ЕС, има за цел да разработи модернизирани онлайн обучителни материали и инструменти за подвързвачите. Всички тези материали ще бъдат публикувани за свободно ползване на уеб сайта на проекта: www.bbinding.org.

Литература

1. Петков, Р., За старите книги и компютърните изкуства, С: СОКИ, 2012
2. BBinding project, <http://www.bbinding.org>
3. Мазок, Н., Всеки може да направи книга, С: Техника, 1983 г.
4. L. Masetti Bitelli, R. Vlahov (a cura di), „La Fotografia, tecniche di conservazione e problemi di restauro“, Analisi, Bologna, 1987,
5. S. Berselli, L. Gasparini, „L'archivio fotografico. Manuale per la conservazione e la gestione della fotografia antica e moderna“, Zanichelli, Bologna, 2000.

MODERN TRAINING TOOLS FOR BINDING DESIGN AND PAPER CONSERVATION OF ANTIQUE BOOKS, ALBUMS AND DOCUMENTS (BBINDING)

Daniela Atanasova¹, Rosen Petkov², Elitsa Licheva²

1: Central Library of Bulgarian Academy of Sciences

2: Students Computer Art Society

Summary: Larger established bookbinding workshops have been closed and a lot of small ateliers opened. The binding sections of the large printing factories have been automatized and many workers lost their jobs. A lot of binding sections in the libraries have been closed because of the tightening budgets and reduced visitors after the Internet expansion. Another negative tendency is that the printing and bookbinding industry shifted the investments to Asia.

In parallel to the declining large scale bookbinding workshops some new positive tendencies occurred. Last few decades there is an increasing demand for artistic bindings, increasing awareness of the old libraries and archives about their collections and the expansion of the Internet trade with old books. These tendencies are encouraging the appearance of new generation of bookbinders. In relation to the bookbinding, the conservation and restoration area grows. But most of the existing training materials are covering part of the problems and are rather old fashioned. There is a lack of training tools, and especially tools focusing on skills like entrepreneurship, intercultural learning and green skills in relation to the work of the “modern” bookbinders.

Nowadays, in times of industrial development and technological innovation, the style of bookbinding is becoming more and more unified. Most young people haven't even seen how an 18th or 19th century binding looks. However, more and more people are expressing an interest in purchasing or making small artistic objects, such as artistic notebooks, decorative boxes, decorated paper. In some countries, with long-lasting traditions in bookbinding and art one can easily see shops and ateliers offering such artistic objects. In other countries one can hardly find something as simple as a quality artistic sheet of paper, for example.

The general aim of the BBinding project (www.bbinding.org) and its products, supported by the Leonardo da Vinci programme of EU, is to provide modern training materials and tools for vocational training for bookbinding and paper preservation.

The users that will benefit the developed training materials are:

- bookbinders (self-employed) and workers in small bookbinding workshops/ateliers;
- unemployed workers from former large bookbinding workshops or printing factories;
- unemployed individuals willing to develop their entrepreneurship and professional skills in the area;
- young artists who are willing to develop artistic bookbindings;
- vocational trainers in the binding ateliers or team leaders in the restoration sections in libraries/archives.

Main products and results of this initiative will include:

- a set of 8 online training modules;
- a module-based manual;
- bookbinding support tool;
- piloting center (workshop) for bookbinding in Bulgaria;

The papers provides some information about the currents situation in the field and also some ideas how to modernize the bookbinders training via LMS and CAD based tools.